

ДИМИТЪР ГАНОВ* ВСЕОБЩО ПРИВАТИЗИРАНИЯТ ИНТЕЛЕКТ

Abstract: The article discusses “general intellect” and reveals the quite high incompatibility between post-operaismo and Marx, but also a certain change in Marx’s views after Grundrisse. The article also reveals Marx’s inconsistency as a historical materialist, which is probably one of the causes of deterministic readings of his works today.

Keywords: General (Intellect); general (knowledge); operaismo; cognitive work; cyberspace; cybertime.

Понятието „general intellect” се радва на завидна популярност вече половин век. През 60-те години на ХХ в. представители на operaismo¹, като Раниеро Панциери, Маурицио Лаззарато, Паоло Вирно обръщат особено внимание върху един откъс от *Икономически ръкописи от 1857-1859 г.*, в който се говори за ролята на машините в труда при капитализма. Откъсът, публикуван за пръв път на италиански в превод на Р. Солми² (Marx 1964: 289-300), става известен в цял свят с името, което операистите му дават – *Frammento sulle machine* (Фрагмент върху машините), и със зададените в този превод текстови параметри: преводът на Ренато Солми завършва с изречението, в което Маркс споменава за пръв и последен път словосъчетанието general intellect. Но М. Лаззарато, П. Вирно, Франко Берарди, и най-вече най-популярните извън Италия тогавашни операисти – Антонио Негри и Майкъл Харт, изключително популяризират това словосъчетание и до днес, когато операизмът отдавна е минало. През 90-те години сериозна роля в това отношение изиграва списанието *Futur antérieur* (1990-1998), основано от Негри, Ж.-М. Винсент и Д. Бергер. Дискусиите около general intellect са обобщени и надградени в дисертацията на Ник Уитфорд от Simon Fraser University (Witford 1996). В новото хилядолетие към general intellect се връща С. Жижек.

В *Ръкописите* (популярни на Запад като Grundrisse) между другото се споменава как в еволюцията на производителните сили „развитието на основния капитал е показател за това, доколко всеобщото обществено знание се е превърнало в непосредствена производителна сила”; и индикаторът за това, „до каква степен условията на самия обществен жизнен процес са подчинени на контрола на всеобщия интелект и са преобразувани в съот-

* Гл. ас. д-р в ИИОЗ, БАН. Email: abutor@mail.bg

¹ Операизмът (англ. Workerism) е течение в италианския автономистки марксизъм през 60-те и 70-те години на ХХ в., което набляга на централната роля на фабриката/завода и на работническата класа като активен, инициативен, потенциално революционен субект в производствените отношения, организатор на крупни стачки, способен да протестира и да вкара в криза механизмите на капиталистическото производство“ (Tronti 2010: 186). „Ние нарекохме това „научна концепция за завода“, казва Марио Тронти. Това се случва на фона на фордисткия капитализъм, при който работникът „не само не обича своята работа. Той я ненавижда. ... Борба против работата сумира значението на операистката ерес“ (ibid.: 187).

² Бр. 4 на основаното през 1961 г. от Панциери операистко списание *Quaderni rossi* (Червени тетрадки).

ветствие с него”, е „развитието на основния³ капитал” (Маркс, Енгелс 1969: 215). В този случай понятието *general* оказва необикновено силно въздействие върху операистката рецепция, защото го свързват с „всеобщ труд“ („всеки научен труд, всяко откритие, всяко изобретение”: Маркс, К., Енгелс, Фр. 1961: 116). Понятието за всеобщност на фона на господството на частната собственост поражда незабавна позитивна (поне относително) конотация, тъй като в онтологичен план задава перспективата за снемане на капиталистическите производствени отношения в надбитие на диахронично реализиращ се абсолюти. И доколкото Маркс не употребява *general intellect* като понятие, самата въздействаща идея за „**всеобщо**“ се произвежда от спорадичната употреба на лексемата. Говорейки за автоматизацията на труда и „размяната на живия труд за овеществен“, Маркс говори за машините като за „агенти“, които зависят не от „непосредственото работно време, нужно за тяхното производство“, а от „**общото** ниво на науката и прогреса на техниката“ (Маркс, Енгелс 1969: 212-213). „В това превръщане не е непосредственият труд, изпълняван от самия човек, и не времето, в което той работи, се явява главна основа на производството и богатството, а присвояването на неговата **всеобща** производителна сила, неговото разбиране за природата и господството над нея в резултат на неговото битие в качеството на **обществен** организъм, с една дума – развитието на **обществения** индивид“ (пак там: 213-214). Маркс говори за това, как „*принаденият труд на работещите маси* е престанал да бъде източник на **всеобщото** богатство, точно както *не-трудът на малцина* е престанал да бъде условие за развитието на **всеобщите** сили на човешката глава“ (пак там: 214). Основната словоформа „**общ**“, в съчетание с перспективата за освобождаване от робството на необходимия труд и създаване на творческа индивидуалност, произвежда за читателя мощна позитивна конотация. В действителност Маркс има предвид събирателна картина на **обществените** отношения, т.е. всичко това, което досега е произвеждало и възпроизвеждало натрупване на капитал. Досегашното „**всеобщо** богатство“ е било генерирано от „принадения труд“, следователно словоформата обозначава съвкупния капитал, следователно за човека „присвояването на неговата **всеобща** производителна сила“ означава, че той е предзададено отчужден от своя труд, но не по силата на размяната „еквивалент за еквивалент“ между работна сила и купувач, а по силата на обстоятелството, че развитието на **обществените** отношения вече не зависи от класовата борба. Неслучайно Маркс вече говори не за наеман работник, а за „**човек**“ и „**индивид**“ – политикономическото понятие отстъпва пред антропологическото и социологическото, кла-

³ На български *fixed capital* (*capital fixe* в оригинала на Grundrisse, Marx, Engels 1983: 602) често се превежда напълно погрешно като „фиксиран капитал“. Това е комична грешка, издаваща езикова и теоретична некомпетентност. В действителност *fixed capital*, *capital fixe*, италианското *capitale fisso* (Salmi 1964: 300) означават „основен капитал“, което е превърнатата форма на „постоянния“, побългарен като „фиксиран“. По-нататък в текста ще стане въпрос за тази много груба грешка във връзка с Паоло Вирно.

совият анализ изчезва и равнището на анализа сякаш вече принадлежи на политическата онтология. В „Едноизмерният човек“ Маркузе развива именно визията на Маркс от Grundrisse, в която вече няма класови отношения на доминация, а тотално експлоатиране на обществото и „свободното“ време. При Маркузе втората половина на XX век е именно тази епоха (той обръща много сериозно внимание върху перспективата за автоматизма и амбивалентността ѝ), която материализира дистопично-оптимистичната картина на близокото бъдеще, нарисувана от Маркс в Grundrisse.

Дали обаче Маркс говори за действителна бъдеща еволюция на **обществените** отношения, когато класовата теория ще се превърне в анахронизъм? Той описва в сегашно историческо време цялата тази перспектива, представяйки я, поне на пръв поглед, като пророческо видение, в разрез с обичайния си категоричен отказ да строи субстанциален образ на бъдеще. Но същевременно много внимателно описва вътрешното противоречие на капиталистическото развитие: капиталът, „от една страна, се стреми да сведе работното време до неговия минимум, а от друга, прави работното време единствена мяра и източник на богатството. Затова капиталът съкращава работното време във формата на необходимо работно време, за да го увеличи във формата на „излишъчно работно време“; затова капиталът във все по-нарастваща степен прави излишъчното работно време условие – въпрос на живот и смърт – за необходимото работно време“, поради което „производителните сили и обществените отношения“, които капиталът прививжда като свое „средство да произвежда на своята ограничена основа“, се оказват „материални условия за взривяването на тази основа“ (пак там: 214-215).

Визията за бъдещето на Маркс, представяща етапа на разпад на капиталистическо натрупване, показва „излишъчното работно време“ като именно тази форма на експлоатация и понятие на класовия анализ, чиято превърната форма е привидната независимост на богатството (т.е. капитала) от труда. Това е черновата на „Капиталът“. Където Маркс достатъчно подробно е описал как машината не премахва наемния труд, а увеличава неговата производителност, работейки с овеществения труд на многократно умножена работна сила и принадлежна стойност; как капиталът се развива при наличието на „излишно работно население“, произвеждащо необходимите условия за капиталистическо производство, строящо тези крупни средства за производство, които правят възможни съществуването и работата на самите машини. Това не са просто „работници, необходими на капитализма за възможно разширяване на предприятията, но които никога не могат да бъдат заети постоянно“ (Ленин 1967: 173). Това и обосновава съвременната визия за прекариата като преобладаваща форма на заетост при развития капитализъм, заменила анахронизирания пролетариат – все по-нарастващи маси от хора и семейства, лишени от перспективи за постоянна работа, обитаващи и създаващи гета, обслужващи явлението, наречено през призмата на съвкупния капитализъм „сива икономика“; но проблемът е много по-дълбок. Ако приложим интерпретативната схема на Роза Люксембург, капиталистическите отношения съществуват бла-

годарение на некапиталистическите отношения и слоеве, понеже капитализмът единствено при тях и чрез тях е в състояние да реализира принадлежната стойност: описаното в знаменитата схема на разширяващо се възпроизводство на Маркс общество, условно съставено от работници и капиталисти, не може да реализира основната част от принадлежната стойност, която подлежи на капитализация; а поради самия характер на капиталистическите производствени отношения пазарът трябва да се разширява непрекъснато. Затова капиталът използва слоеве и страни, както и цели региони, които сами не произвеждат капиталистически, за да обезпечи потреблението на своите стоки (Люксембург 1934: 240, 243-246); използват некапиталистически форми на експлоатация на труда в широки размери и умишлено задържат манифактурните цехове (sweatshops) встрани от технологичната революция, за да реализират по-висока принадлежна стойност, тъй като при масово разпространение на машините в даден отрасъл „обществената стойност на машинния продукт се свежда до индивидуалната му стойност и тогава разкрива действието си законът, че принадлежната стойност не идва от онези работни сили, които капиталистът е заместил с машината, а напротив, от работните сили, които той използва с нея. Източник на излишък е само променливата част на капитала“ (Маркс 1961: 417-418). Оставяме настрана аргументите в полза на тази теза: единствено важно остава обстоятелството, че тук няма противоречие с „Икономическите ръкописи“. Думите на Маркс за „излишъчното работно време“ всъщност обозначават „парадокса, че най-могъщото средство за съкращаване на работното време става най-вярно средство за превръщане на целия живот на работника и неговото семейство в работно време, с което разполага капиталът, за да увеличава своята стойност“ (Маркс 1948: 332). Прилагането на машини увеличава нормата на принадлежната стойност, но намалява относителния дял на променливия капитал и затова увеличаването на работното време става все по-необходимо (Енгелс 1960: 293), максималната експлоатация на нискоквалифициран труд – все по-необходима, а прилагането на машината все повече противоречи на натрупването на капитала. Затова развитието на производителните сили и средствата за производство според Маркс не е праволинейно, то се стомира от самия капитал и хипотезата за бъдещето от *Ръкописите* няма как да бъде постигната: машините няма сами да освободят труда. В *Ръкописите* Маркс залага на идеята, че капиталът е в състояние да се еманципира от труда, но не и да разреши противоречието, благодарение на което след това трудът ще се еманципира от капитала. В *Капиталът* вече е невъзможна тезата, че присвояването на всеобщата производителна сила (науката) може да означава неприсвояване на принадлежна стойност от наемния труд, в перспектива – натрупване на свободно време, „художествено и научно развитие на индивидите“ (Маркс, Енгелс 1969: 214).

Показателно е, че Маркс говори за „основен капитал“, който е превърната форма: щом показателят за това, „до каква степен условията на самия обществен жизнен процес са подчинени на контрола на всеобщия интелект и са преобразувани в съответствие с него“, е развитието на „основния капи-

тал“, явно и *general intellect* е превърната форма, разгледана от Маркс с идеята, че се възпроизвежда гледната точка на капиталиста. Последните абзаци във „Фрагмента“ (ако усвоим името и границите на превода на Солми) са доста неконсеквентни и подобна промяна на призмата е съвсем разбираема. Затова *general intellect* не е дефиниция на Маркс; дори неустановената причина за употреба на английска терминология загатва, че авторът е заел отнякъде готово словосъчетание, употребявайки го мимоходом. *General intellect*, както всичко „обществено“ при капиталистическите производствени отношения, работи за тях, упражнява „контрол“ върху употребата на знанието, за да го редуцира до интегрирана в натрупването на капитала работна сила. Всеобщият интелект става понятие при операистите.

Вирно твърди, че тук Маркс говори за познанието, възплътено в основния капитал (Вирно 2013: 221: тук на български преводът е „развитието на фиксирания капитал“, което е много голям проблем). Би било така, ако ставаше въпрос единствено за машините от гледна точка на капитала. Така смята и Матео Пасквинели: според него за Маркс „всеобщият интелект е абсорбиран в основния капитал на машинерията“ (Pasquinelli 2015: 52). Но доколкото става въпрос за **всеобщото обществено знание изобщо**, Вирно „пропуска факта, че същевременно той⁴ „разкрива себе си като жив труд, научно-техническа интелигенция, масова интелектуалност““ (Haud 2010: 212). Още тук Маркс е подминат, за да се предположи, че именно активният (когнитивен) работник, т.е. променливият капитал, трябва да бъде отъждествен с *general intellect*, а не машината като средство за производство.

Самите операисти и техните изследователи отчитат историческия генезис и конюнктурна употреба на понятието извън самия Маркс. Паоло Вирно рисува следната картина: „През 60-те четенето на „Фрагмента“ имаше за цел да демаскира препологаемата неутралност на науката и познанието изобщо. То направи демонстрация на невъзможността да отстраним машините от йерархията, техническата сфера от тази на управлението. ... През 70-те човек размахваше "фрагмента", за да критикува социализма: не само Хусак, но и идеалния социализъм и неговите митологии на труда и на държавата. В тези страници се възприемаше индексът на съвременността на комунизма: премахването на наемния труд и унищожаването на държавата. Понеже трудът е станал пренебрежимо количество в производството на богатство, се хвърли поглед върху възможността за работниците да се отърват сами от своето остоведено положение като работна сила. ... Днес е необходимо да се интерпретира „Фрагментът“ по съвсем различен начин: дали такъв е случаят, в който „Фрагментът“ е лакмус, който ще промени цвета си, когато влезе в досег със съвременната реалност. Това, което ни се набива в очите сега, е пълната фактическа реализация на тенденциите, описани в Grundrisse, но без никакъв освободителен – или поне конфликтующ – обрат ... ние сме свидетели на изчезване на частната собственост в самата основа на частната собственост“ (Virno 1985: 266-268). Наистина в епохата на късната модерност, за-

⁴ Всеобщият интелект.

раждащото се и развиващо се информационно/постиндустриално общество, когато трудът на знанието започва да измества физическия в определена степен, е логично да се обърне внимание на няколкото страници от Маркс и да им се вдъхне нов живот; както и обстоятелството, на което и много по-късно наблягат операистите: социалните неравенства се задълбочават, формите на експлоатация се пролиферират и утежняват, а революционна ситуация не настъпва. Въпреки че „самите „революционни“ тенденции – ерозия на наемния труд, все по-„обществената“ природа на производството – са налице, но във форми, предписани от един порядък, който продължава да организира себе си на базата на наемния труд и частната собственост. Както Вирно отбелязва, тези процеси напомнят това, което Маркс пише за акционерните дружества: че в такива институции „сме свидетели на изчезване на частната собственост в самата основа на частната собственост“. ... В тази ситуация не е достатъчно да се фокусираме, като направи Маркс, върху обективизацията на научното познание в новите технологии“ (Witheyford 1996: 280). И в случая примамлив обяснителен модел за несбъдването е детерминистката рецепция на идеите от „Фрагмента“, поради която Уитфорд изпуска линията на иначе точната си находка за „обективизацията на научното познание“: „...и това е целият смисъл на анализа на Маркс – такова ниво на технологичен напредък, който на пръв поглед изглежда като капиталистическа утопия, съдържа в себе си зародиша на кошмар за капитализма. Чрез въвеждане в действие на силите на научното познание и социалното сътрудничество, капиталът в крайна сметка ще се самоунищожи“ (Witheyford 1996: 279). Детерминистките концепции за „всеобщия интелект“ имат по-машабен контекст, в който би могла да се обясни позицията на Уитфорд.

Според Пасквинели още през 1961 г. Романо Алкуати, един от първите операисти, дава „avant la lettre“ първата дефиниция на когнитивния капитализъм, много години преди операизмът да подхване темата. „Производственият труд се определя от качеството на информацията, разработена и предадена от работника на средствата за производство чрез посредничеството на постоянния капитал, по начин, който е тенденциално косвен, но напълно социализиран“ (Pasquinelli 2015: 55). Интегрирането във „всеобщия интелект“ предполага, че вече имаме работа с *умствен работник*, произвеждащ сложна информация. Антонио Негри развива до крайност идеята за съавторството на когнитивния труд в развитието на капитализма. От няколкото реда на Маркс за всеобщия интелект той произвежда концепцията си за еволюционното самоунищожение на капитализма посредством „труда на знанието“, който според Негри е развил социалните отношения днес дотам, че „продуктивният субект следователно носи със себе си, на ниво всеобщ интелект, една извънредна енергия, която е в състояние да прекъсне капиталистическите отношения, това е структурата, която прави работника да съществува извън капитала. Заключение: Аз съм продуктивен извън отношенията ми с капитала и потокът от когнитивен и социален капитал вече няма нищо общо с капитала като физическа структура в ръцете на босовете“ (Negri 2008: 168). От

няколко страници в Grundrisse на Маркс е инспирирано и емблематичното понятие на Негри и Харт commons (споделени блага). Така те тълкуват хипотезата на Маркс от „Фрагмента“, че капитализмът ще се самоунищожи поради вътрешното противоречие между стимулирането на науката и потребността от все по-нарастващо излишъчно работно време. Негри и Харт далеч не са единствените автори, които схващат марксизма като исторически детерминизъм, в който капитализмът ще се трансформира еволюционно в друга социална система. Според тях Маркс твърди в Grundrisse, „че промяната в строежа на капитала също спомага, субективно, за засилване позициите на труда и че днес general intellect е станал главно действащо лице на икономическото и социално производство“ (Negri, Hardt 2017: 114). Дали „днес“ в случая означава „тогава“, или отново се има предвид провиденческият гений на Маркс, предвидил „нашето време“, не е достатъчно ясно; но със сигурност промените в съотношението между постоянен и променлив капитал отразяват според Негри и Харт нарастващия относителен дял на общия брой работници (в който непрекъснато се увеличават „белите якички“ за сметка на неквалифицираните) и така, не по марксистки, се оказва, че повишаването на нормата на печалбата „субективно“ има положителен ефект върху развитието на производителните сили. И крайният резултат ще бъде, че капиталът в качеството си на такъв сам ще снесе себе си като частна собственост във всеобщата собственост. Всъщност Харт и Негри се включват в общата кампания за утвърждаване на идеологемата, че физическият труд в информационното общество е със затихващи функции, докато манифактурните цехове, в които капитализмът използва докапиталистически форми на производство, обхващат полуробския или напълно робски труд на все повече хора, хиляди от които загиват, а стотици милиони са деца, предимно момичета. Понастоящем (според винаги изоставашите официални данни) робите упражняват труд в продължение на 68 милиарда часа годишно (The World Counts). За тези хора всеобщият интелект и споделените блага не съществуват. Идеологемата за постиндустриалното/информационното общество изключва възможността да се схваща технологичният напредък като резултат от симултантна употреба на различни форми на трудова експлоатация, погрешно схващани като отнасящи се към минали епохи. Теорията на Негри и Харт спомага за укрепване на детерминистката рецепция за социалната революция като еволюция. В случая това е максимално вулгарната модификация на марксизма, чието предназначение е успокояването на съпротивителните потенцици с идеята, че всъщност социалните процеси са положителни и както тенденциите в производствените процеси са в посока на пълно автоматизиране и дигитализиране на труда, така и обществените отношения се изменят автоматично; което често се приписва на самия Маркс и неговите идеи от Фрагмента.

Всеобщият интелект има и своята критична рецепция сред някогашните операисти. Ключово място в нея заема теорията за семиокапитализма. „Семио-капиталът е капиталов поток, който коагулира в семиотични артефак-

ти, без да се материализира. Понятията, изковани от две столетия икономическа мисъл, изглеждат разложени, неработещи и неспособни да разбират голяма част от явленията, които са се появили в сферата на социалното производство, тъй като то стана когнитивно. Когнитивната активност винаги е била основата на цялото човешко производство, дори натована от помеханичен тип. Няма процес на човешки труд, който не предполага упражняване на интелигентност. Но днес когнитивният капацитет е станал основен продуктивен ресурс. В сферата на индустриалния труд умът беше поставен да работи като повтарящ се автоматизъм, физиологична подкрепа на мускулното движение. Днес умът работи в толкова много иновации, езици и комуникационни отношения. ... Съзнателният и чувствителен организъм е подложен на конкурентен натиск, на ускоряване на стимулите, на непрекъснат грижовен стрес (Berardi 2009: 34). Берарди говори как „ускорението на комуникативните ритми“ в големите западни градове през 70-те години стимулира кокаинов бум, но употребата на дрога е изведена до метафора на цялото *кибервреме* и *киберпространство*, за което той говори: „Вселената на предавателите, или киберпространството, сега се движи на свръхчовешка скорост и става непреводима за Вселената на приемници или кибервремето, която не може да се движи по-бързо от това, което е позволено от физическия материал, от който се прави нашият мозък ... Менталната среда е наситена с признаци, които създават своеобразно непрекъснато възбуждане, постоянен електрически ток, който води индивидуалния ум, както и колективния ум, към състояние на колапс“ (ibid.; 44, 48). По-нова негова дефиниция на „менталната среда“ е „неврототалитаризъм“ (тогава той директно говори за амбивалентните перспективи пред всеобщия интелект: Berardi 2016: 198-200). Извън анализа на Берарди, можем да определим същността на *семиокапитализма* така: знаците, които получаваме, вече не работят като знакова система. Кибервремето е притиснато в ъгъла, изкривено, свито по новата социално-политическа теория на относителността и вместо да продуцира означаеми и разчита знаци, е ангажирано изключително с невъзможността да удържа неподлежащото на разгадаване киберпространство, което и предизвиква състоянието на „грижовния стрес“, безрезултатно опитващ се да дефинира и обособи *значимо* от *не-значимо*. Берарди говори тук за „колективния ум“, но всъщност това е ясно вписване на теорията на семиокапитализма в контекста на дебатите за всеобщия интелект.

Можем да добавим: всеобщото научно знание като подразбиращо се положително означаващо е предвидено от Маркс да остане такова при вписването си в капиталистическите обществени отношения така, сякаш е ситуирано в аисторично и аконтекстуално битие, и поставянето му в подчиненост на капитала не може да се отрази на предназначителната му роля – да работи за капитала и следователно против него. В това е и действителният дерминизъм на Маркс: той игнорира историчността на своите понятия и самите им онтологични корелати. Именно в това той показва неконсеквентност по отношение на историческия материализъм. Полето на научното

познание не може, подобно на Божествена същност, да остане незасегнато, несмесено, неосквернено от диахроничната си употреба в асиметрични релации с полето на доминиращите обществени и в частност производствени отношения: напротив, това „всеобщо“ знание бива трансформирано от тях. И тук се връщаме към Уитфорд: „обективизацията на научното познание“ всъщност се състои в това, че самата „всеобщност“ е приватизирана, но понятието „всеобщност“ и емпиричното му материализиране е обективно мистифицирано от обществените отношения. В това и се и състои „изчезването на частната собственост“, за което говори Вирно: превърнатата форма на обществените отношения в информационната епоха, която е и тази на ускореното развитие на кредитните практики и непроследимостта на отношенията на собственост, създава обективна структурна невъзможност не само да се схване частната собственост като доминираща, но дори и да се улови нейното съществуване⁵. И това се случва благодарение на подчинеността на научното познание, което произвежда релевантни на социалното си предназначение технологични форми и псевдонаучни резултати, обслужващи интересите не само на конкретни корпорации в ущърб на техни конкуренти: целенасоченото производство на не-знание винаги работи за съвкупния капиталист. Днес всеобщият интелект е името на приватизираното научно знание. Действително Уитфорд, както и други автори, стигат до критична визия за „всеобщността“, но тя е недостатъчно радикална и се проявява по следните начини (разбира се, изчерпателност не е възможна).

„В своята капиталистическа форма, „всеобщият интелект“ не е „всеобщ“ напълно, а по-скоро структуриран от една силно йерархично разделение на труда. Това ограничава ключовите знания до тесния слой на привилегированите и следователно лоялни предприемачи, оставяйки останалото да страда от последиците на технологичното деквалифициране. Изграждането на научно-технологичната мощ зависи не само от учените, инженери, програмисти и различни "символни анализатори", но и от масата портиери, домашни работници, готвачи за бързо хранене и други работници в сферата на услугите. Но критичната точка, казват критиците, е, че те са изключени от "интелектуалните“ функции на капиталистическата икономика“. Цялата капиталистическа организация на труда всъщност зависи от разделянето на „главата“ на колективния работник от неговите „ръце“, „стъпала“, „храносмилателни“, „отделителни“ и „репродуктивни“ органи (Witthorff 1996: 285)⁶. Тук обаче отново

⁵ В случая не анализирам по същество аргументите „за“ и „против“ подобна теза, която намирам за пресилена, а проследявам и се опитвам да подобрявам логиката на конкретни дебати, симулирайки модераторска функция.

⁶ Характерният за бившите операционалисти, най-вече Негри, вулгарен „дельозизъм“ използва концепцията за „тяло без органи“ по-скоро декоративно. Понятието сингуларност, което Берарди употребява по-нататък, е дефинирано от самия Делюз по следния начин: „Какво е идеалното събитие? Това е сингуларност. Или по-скоро това е заедност от сингуларности, характеризиращи една математическа крива, едно физическо състояние на нещата, една психологическа и морална личност. Това са точки на преобръщане и прегъване(...) Сингуларността е част от измерение, различно от тези на обозначаването, показването или значението. Сингуларността е по същест-

изходна позиция на автора е предпоставената идея, че **всеобщото** знание наистина съществува, но достъпът до него е привилегирован. Доата по-логична изглежда визията, че самото понятие **всеобщо знание** е идеологема, зад която стои приватизирано изпълнение на научни задачи, в което именно се състои промяната в статуса на собствеността като такава, зададен от т.нар. **всеобщност**: науката е превърната в капитал, който е „**всеобщо** богатство“ (Маркс), защото определя производствените отношения **изобщо**.

Анализирайки перспективите за бъдещето, Берарди задава въпроса: „Ще се подчинява ли всеобщият интелект на автоматичната машина, която свързва функционалните мозъци, лишени от всякаква свобода и особеност? Или един съзнателен съюз на чувствителни и разумни сингуларности ще бъде способен да се самоорганизира и да намерят пътя на съчувствие, споделяне и сътрудничество?“ (Berardi 2016: 198). Берарди дава пример с анонсираното от Барак Обама през 2013 г. изследване Brain Activity Mapping (Картографиране на дейността на мозъка), което „ще бъде основната научна инвестиция на следващото десетилетие в Съединените щати. В този момент учените могат да наблюдават дейността на един неврон, използвайки електроди. Изображенията от магнитен резонанс и подобни техники ни позволяват да видим целия мозък в действие“. Берарди анонсира перспективата за *Consciously Designed Neuroplastic Adaptation (CDNA, съзнателно проектирана невропластична операция)*, която „ще бъде обект на конфликт, въображение и експериментирание през следващите двадесет години. Кой ще бъде главният актьор? Мобилна мрежа от автономни организации на когнитивни работници или матрицата на биофинансовия капитализъм? Изборът, с който ще се сблъскаме в бъдеще, следователно е следният: или разумът ще бъде подчинен на правилата на глобалната невромашина според вътрешноприсъщия на капиталистическата икономика принцип на конкуренцията, или автономната сила на общия интелект ще бъде освободена“ (ibid., 198-199). Берарди поставя изключително важен въпрос, но самата му постановка наивно предпоставя противопоставяне между „когнитивни работници“ и „матрица“. Доколкото статусът на „работници на знанието“ е част от идеологемата, обективно работеща за детерминистко успокоение на всяка потенциална съпротива и упорито лансирана от Негри и Харт, предпоставеното им интегриране в „матрицата“ не буди съмнение. Извънредната опасност, която крие за обществените отношения в бъдеще Brain Activity Mapping, не е дефинирана от Берарди: политическата власт може с помощта на „всеобщия интелект“ да придобие такъв „картографиращ“ потенциал, който технологично да ѝ позволи да манипули-

во преиндивидуална, имперсонална, аконцептуална. Тя е напълно индиферентна към индивидуалното и колективното, персоналното и имперсоналното, особеното и общото – и към всички противоположания. Тя е неутрална. (...) Всяка сингуларност е извор за серия, разширяваща се в посока, определена от съседството с друга сингуларност. (...) в същото време, когато сериите по парадоксален начин се засичат, сингуларностите се изместват, преразпределят, преобразуват една друга, променят цялото“ (Deleuze 1969: 67-68). „Заедност на сингуларности“ няма как да обозначава „съюз... на сингуларности“, защото по определението на Делюз такъв израз би бил оксиморон. Но Берарди не схваща такъв проблем.

ра не само масовото, но и специфичното, „сингуларно“ съзнание, и всеки „частен“ интелект вече не само посредством „научно“ подплатени идеологемии, но и с чрез директната репресивна употреба на технологични механизми, далеч надхвърлящи описаните в „1984“ възможности. Конструирана по този начин, „матрицата“ неминуемо ще бъде поставена в служба на капитала, защото всяка форма на управление и контрол може да просъществува единствено в случай, че подпомага повишаването степента на лоялност и ефективност на наемния труд. Именно затова и е особено обезпокояващ каусът с приоритетния изследователски проект на едно политическо управление, което обезпечи оцеляването на статуквото на финансовия капитал, практически дарявайки му бюджетни средства в размер на 700 000 000 000 долара.

Когато публично се лансира идеологемата за „всеобщност“, тя винаги включва и перспективата за съучастие на shop floor в дейността на висшия мениджмънт и съвета на акционерите за онова „споделяне и сътрудничество“, за което говори Берарди. В действителност, „макар управлението да призовава към диалог и взаимодействие, комуникацията всъщност се свежда до просто преpraщане на кодификация и декодификация (...) призоваването към участие е, както го нарича Лаззарато, авторитарно: „трябва да изразиш себе си, трябва да говориш, трябва да комуникираш, трябва да сътрудничиш“. Действително, новата team organization е дори по-тоталитарна от старата поточна линия“ (Witheyford 1996: 282). Но от това социално прозрение не следва идеята за социален антагонизъм. Именно визията, че киберпространството е имперсонална субстанция, която поглъща и разгражда всички възможни социални структури, или всички възможни ипостаси на „всеобщия интелект“, обезпечава ограничеността и на тази постопераистка рецепция, привидно напълно противоположна на апологетичната теория за когнитариата. Всъщност и двете са противници на „спазмогенния финансов капитал“, както го определя Берарди, но конструирането на превърнатата форма на общественото съзнание, лансираща фалшив революционен субект (работниците на знанието), не е по-опасна за съпротивителните потенци на социума от перспективата, в която не съществува не само социална, а дори дискурсивна база за конструиране на такъв субект. Лаззарато е далеч по-безпощаден: „Историята на неолиберализма се характеризира с **„обобщаващо поробване“**, което е днешната мегамашина. Неговите апарати минават далеч отвъд фабриката, която е само един място на първоначалната им актуализация“ (Lazzarato 2014: 33). Лаззарато очевидно има предвид „идеологически апарати“, а не „машини“, но в случая близостта на значенията е видима. Но дори този автор, който много сериозно атакува „когнитивния капитализъм“ и неговите механизми за формиране на удобна за статуквото масова субективност (ibid.: 222-223 etc.), предлага не политическа, а само философска/културна алтернатива, която именно в условията на когнитивния капитализъм е обречена.

Обобщение

Опитът на сходни по възгледи или по общата си теоретична история автори да ревитализират марксистката философия като перспектива за конструиране на съвременна теория за обществени отношения по наследено от

Маркс непредпоставено съдържание (*властта на всеобщия интелект*), което създава неограничени интерпретативни възможности за теоретизиране на това понятие, разкрива достатъчно висока степен на несъвместимост с постановките на Маркс, но и определена промяна на собствените му възгледи, настъпила след Grundrisse. Статията разкрива и непоследователността на самия Маркс като исторически материалист, което е вероятна причина за детерминистичните му прочити днес.

ЛИТЕРАТУРА

- Berardi, F. 2009. Precarious Rhapsody. Semicapitalism and the pathologies of the post-alpha generation. Minor Compositions, London
- Berardi, F. 2016. Tueries. Forcenés et suicidaires à l'ère du capitalisme absolu. Lux Éditeur
- Deleuze, G. (1969) Logique de sens, Paris: Les éditions de Minuit.
- Haug, W. F. Historical-Critical Dictionary of Marxism. General Intellect // Historical Materialism 18 (2010) 209–216
- Lazzarato, M. 2014. Signs and Machines. Capitalism and Production of Subjectivity. Semiotext(e)
- Marx, K. 1964. Frammento sulle mashine. // Quaderni Rossi. №4 (1964): 289-300.
- Negri, A. Goodbye Mr. Socialism. NY/Toronto/London/Melbourne, Seven Stories Press 2008
- Negri, A., Hardt, M. 2017. Assembly. Oxford University Press
- Pasquinelli, M. 2015. Italian Operaismo and the Information Machine // Theory, Culture & Society 2015, Vol. 32(3) 49–68
- The World Counts;
http://www.theworldcounts.com/counters/modern_day_slavery_facts/sweatshops_conditions
 Проверен: 22 юни 2018
- Tronti, M. Workerism and Politics. // Historical Materialism. №18 (2010): 186–189.
- Virno, P. Notes on the "General Intellect" // Saree Makdisi, Cesare Casarino, and Rebecca E. Karl (ed.). Marxism beyond Marxism: 265-273. Witheford, N. 1996. The contest for general intellect: cycles and circuits of struggle in high-technology capitalism. Simon Fraser University
- Вирно, П. 2013. General Intellect // Кърков, Н., Панайотов, С. (съст.) Автономизъм и марксизъм: от Парижката комуна до Световния социален форум. Анарес, С: 220-227.
- Ленин, В. И. 1967. К характеристике экономического романтизма. // Полное собрание сочинений, т. 2: 123–202. Издательство политической литературы, Москва.
- Люксембург, Р. 1934. Накопление капитала. Том I. Государственное социально-экономическое издательство, Москва § Ленинград
- Маркс, К., 1948. Капиталът. Към критика на политическата икономия. Том първи. Процесът на производство на капитала. Издателство на БКП.
- Маркс, К., Енгелс, Фр. 1961. Капитал. Критика политической економии. Том третий. Процесс капиталистического производства, взятый в целом. // Сочинения, т. 25, ч. 2. Издательство политической литературы, Москва.
- Маркс, К., Енгелс, Фр. 1969. Экономические рукописи 1857–1859 годов. Часть вторая. В: Сочинения, т. 46, ч. II. Издательство политической литературы, Москва
- Енгелс, Фр. 1960. Конспект первого тома „Капитала“ К. Маркса. // Сочинения, т. 16. Издательство политической литературы, Москва: 249–298